

10. РГБ РФ К 22/III-27Карта земель киргизов Внутренней и Малой орды. СПб. Масштаб 1:2500000. Карта составлена Н. Ханыковым. Литография И. Селезнева. – 1845.
11. РГБ РФКо 15/VIII-6Генеральная карта Западной Сибири с киргизской степью. Составлена при штабе отдельного сибирского корпуса. Гравирована в военно-топографическом депо. 1848. (Карта исправлена согласно оригинальным листам доставлена в военно-топографическое депо, в октябре 1861г.)
12. РГБ РФКо 7/IV-3Административная крупномасштабная карта. Карта составлена картографом Центрального статистического комитета надворным советником А.Н. Петровским. Масштаб: 15 верст в английском дюйме. СПб- 20 листов. – 1893.
13. РГБ РФ К 102/IX -26Карта Среднеазиатских владений Российской империи и прилегающих стран. Масштаб:100 верст в дюйме. Составлена по новейшим сведениям Л.И. Бородовским.Картографическое заведение А. Ильина, СПб. Приложение к путеводителю по Туркестану и среднеазиатской железной дороги. – 1903.
14. РГБ РФКо 3/IX-45 Генерал – лейтенант М.А. Терентьев. Карты и планы к истории завоевания Средней Азии. СПб.Типолитография В.В. Комарова. – 1906.
15. РГБ РФКо 1/V-21 Схематическая карта земель Семиреченского казачьего войска. Лепсинского уезда. Семиреченской области. Масштаб в английском дюйме 40 верст.
16. РГБ РФКо5/VII-52Карта Азиатской России с обозначением учебных заведений. П. Болотова. Масштаб: в английском дюйме 500 верст. С.П. Литография И. Кадушина.
17. РГБ РФ Ко 105/IX-19Схематическая карта Семиреченской области. Масштаб: 60 верст в одном дюйме. Верный. Тило-лит. А. Заряновский. – 191.
18. РГБ РФКо 15/I-1Карта Азиатской России с обозначением железных дорог, скотопронгонных трактов, ветеринарных пунктов и карантинных, ярмарок крупного рогатого скота и маршрутов ветеринарных экспедиций в Монголию. Издание ветеринарного управления министерства внутренних дел. Хромофотография Дел В.Д. Горюнова, П.Г. Кобенский. Масштаб: в англ. дюйме 100 верст. – 1915.
19. РГБ РФКо 1/VII-22Почтово-телеграфная карта Азиатской России, изданная главным управлением почты и телеграфов. – 1915.
20. РГБ РФ Ко 10/IV-2 Атлас Азиатской России. Издание переселенческого управления Главного управления землеустройства и земледелия.. Издано под ближайшем руководством Т.В. Глинки. Текст редактирован М.И. Творжевским. Карты исполнены фотоальграфией картографическими заведениями «Товарищества«А.Ф.» Маркс С.Б., и Г.И. де-Кельш» и «Ю.Ю.Гаш», под наблюдением ревизора переселенческого Управления М.А. Цветкова. Листов 71. – СПб. – 1914.

ШАҒЫН КЕШЕНДІ МЕКТЕПТЕРДЕ ОҚУ ҮРДІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Оразбекова Р.С., Есимханова Н.И., Сақтаганова Э.Б., Ерманова А.Б.
БІ.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Арқалық қ., Қазақстан Республикасы

Ауыл – ата-бабамыздың кіндік қаны тамған жері, ұлтымыздың алтын бесігі, оның әлеуметтік және мәдени дамуының басты күретамыры. Ұлттық рух ауылдан бастау алады, ұлттық болмыс ауылда қалыптасады десем, бұл тұжырымыма ешкім дауласа қоймас. Өзге елдердің өмір сүру салтына еліктеп, тарихи тамырларымыздан ажырау қаупі туындап отырған қазіргі ғаламдану кезеңінің өзінде де ауылда халқымыздың табиғи болмысының қаймағы бұзылмай, ұлттық сана-сезіміміз бен салт-дәстүріміз сарқылмас мол қазына есебінде сақталып келеді. Көнекөз қарияларымыздың елдің бірлігі мен берекесінің ұйытқысы, рухани мұраларымыз бен мәдени асыл қазыналарымызды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуші шежіренің өзіндей болып, ата-қонысында отырғаны да ауыл қадірін арттыра түседі. Басқа халықтарды білмеймін, қазақ үшін ауыл өзінің ма-

ңызды орнын ешқашан жоймақ емес, қайта оның қадір-қасиеті арта түспек. Елбасымыздың «Егер ауыл – республика экономикасы дамуындағы маңызды фактор болса, ауыл халқы еліміздің қоғамдық-саяси тұрақтылығының факторы болып есептеледі» деген сөзі де осыны меңзесе керек. Мен ауылды сақтауды және дамытуды қазақ ұлтының тағдырымен, оның бүгінгі және болашағымен үндестікте қараймын. Ауыл және ұлт тағдыры – бөліп-жарып қарауға келмейтін біртұтас ұғым.

Қазіргі таңда республикамыздың түпкір-түпкірінде орналасқан шағын елді-мекендердегі мектептердің басым көпшілігі – шағын жинақты мектептер. Мұндай мектептер саны тәуелсіздік алған жылдардан кейін жыл сайын өсіп келе жатқаны белгілі. Себебі ауыл халқының тіршілік қамымен қалаға қоныс аударуы көбейген сайын, елді-мекендерде тұрғындардың саны азаюымен, оқушы саны да кеміп келе жатыр.

Шағын жинақты мектеп дегеніміз – тұрғындардың саны аз аймақтарда жұмыс істейтіндіктен, оқушыларының саны аз, біріктірілген сыныптардан, толық емес сыныптардан тұратын, оқу үдерісін жоспарлау мен ұйымдастыруда өзіндік ерекшеліктері бар жалпы білім беру мекемесі. Қазіргі таңда шағын жинақты мектеп:

- біріктірілген сыныптармен;

- біріктірілген сыныптармен және толық емес сыныппен жұмыс жасайды.

Мектеп құрылымы бұлай өзгеше аталғанымен, мұндағы білім мен тәрбие сапасына қойылатын талап барлық білім беру мекемелеріне қойылатын талаппен бірдей болып қала береді. Сондықтан да шағын жинақты мектеп жұмысын ұйымдастыруға ерекше көңіл бөлу керек.

Шағын жинақты мектеп мәселесін зерттеушілер Ж.Қ.Астамбаева мен Г.И.Уәйісова өздерінің «Шағын жинақты бастауыш мектептегі педагогикалық үдеріс теориясы мен технологиясы» атты еңбегінде «Шағын жинақты мектептің тарихы ерте кезден, сонау Л.Толстой, К.Д.Ушинский өмір сүрген кезеңнен бастау алады. Қазақстан топырағында ондай мектептің пайда болуы Ы.Алтынсариннің ағартушылық қызметімен тікелей байланысты XVIII ғасырдың 60 жылдарында дүниеге келді. Содан бері бұл үлгідегі мектептің мәселесі күн тәртібінен түспей келеді» деп атап көрсетеді [1].

«Соңғы 15 жылда шағын жинақты мектептің саны күрт өсті. Әр төртінші мұғалім шағын жинақты мектеп жағдайында жұмыс істейді және әр алтыншы қазақстандық оқушы шағын жинақты мектеп жағдайында оқиды»[2].

Шағын жинақты мектептің үш түрі болады, олар:

1) Бастауыш шағын жинақты мектеп;

2) Негізгі шағын жинақты мектеп;

3) Орта шағын жинақты мектеп.

Білім беру мекемесінің бұлай ерекшеленуінің басты критерийі – ондағы оқушы санының аздығы, ал қалған ерекшеліктер осы критерий негізінде туындайды.

9, 11-сыныптар бітіруші сыныптар болғандықтан, олардағы бала саны аз болған жағдайда да өзге сыныптармен қосып оқытылмайды [4].

Сыныптарды біріктіру тәжірибесі екі нұсқада қарастырылады: аралас және әр жастағыларды біріктіру. Әртүрлі жастағы оқушылары бар сыныптарды ұйымдастыру педагогикалық тұрғыдан неғұрлым тиімді, өйткені ол балалардың ауыспалы жұптарда жұмыс істеуіне, жоғарғы сынып оқушыларының өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруға, сөйтіп көбірек көңіл бөлуді керек ететін төменгі сынып оқушыларына сабақ түсіндіру үшін уақыт бөліп алуға мүмкіндік береді.

Шағын жинақты мектептегі оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырудың ерекшеліктері:

- сабаққа дайындалуда оқытушы шектен тыс жүктеме орындайды, басқаша айтқанда, бір сыныппен жұмыс істегенде сабақтың мақсаты, логикалық құрылымы оқушы мен оқытушыға бірдей, ал бірнеше сыныппен жұмыс істеуде бір сабақ әрқайсысы бір сабақ ретінде бірнеше кішкентай сабақтардан тұрады да, мұғалім бір күнде 8-16

сабаққа, оның әр бөлігін санағанда, 32-40 сабақшаларға, олардың логикалық байланысы әр кезеңнің мақсаты мен міндетіне қарай уақытында тиянақты дайындалуы қажет;

- мұғалімнің зейіні екі немесе одан да артық сынып оқушыларына бөлініп отырады, себебі бір сабақтың үстінде мұғалім әр түрлі жастағы, ой-өрісі мен білім дәрежесі әр түрлі оқушылармен жұмыс жүргізеді, сондықтан ол балалардың психологиясын жақсы білуі тиіс;

- мұғалімдер ұжымының аздығына қарай, әрбір мұғалімнің шығармашылық белсенділігінің артуына жол болмайды, яғни, шағын жинақты мектептер орта мектептерден алшақ орналасады, сондықтан мұғалімнің басқа оқытушылардың сабақтарына қатысып, араласу, тәжірибе алмасу, үлгі алу мүмкіндіктері аз болады, шыңдалудан гөрі жауапкершіліктері төмендеп, сабақ тиімділігін төмендету қаупі туады;

- мұғалім әрбір сыныппен сабақтың белгілі бір бөлігінде ғана жұмыс жасауға мүмкіндігі бар, ал қалған уақытта тек оқушылардың өздік жұмысын ұйымдастыруға, оны басқаруға ғана жұмсалады, сол үшін мұғалім сабақ барысында ұйымдастырылатын өздік жұмыстардың мазмұнын, көлемін, оларды орындау әдіс-тәсілдерін түрлендіріп, оқушылардың білім деңгейіне, жас ерекшеліктеріне, орындау жылдамдықтарына қарай лайықтап, орындау уақытын белгілеп, оны тиянақты пайдалануды ойластыруы қажет. Өз бетімен жұмысты орындау әрбір оқушыға түсінікті болуы керек және де көрнекі құралдар, карточка, перфокарта, дидактикалық материалдар саны барлық балаларға жететіндей болуын қадағалау керек;

- біріктірілген сыныптарда мұғалім бір сыныпқа сабақтың жарты уақытын ғана жұмсайтындықтан, көбінесе, әдебиет пәнінде (6-8 және 7-9 сыныптар) қиынға соғады. Өйткені берілген тақырыптар аумақты, сондықтан уақыт жеткізмейді;

- өзіндік жұмысты орындау барысында оқушылар мұғалім тарапынан жеткілікті мөлшерде көмек ала алмайды;

- белгілі бір жастағы балалар болмағандықтан, ұжымдық жұмыс ұйымдастыруға мүмкіндік жоқ;

- оқушылардың өздік жұмысы басқа сынып оқушыларының шуылы, кедергі жасауы барысында жүргізіледі, мұның өзі оқушының тапсырманы түсіне отырып орындауына кері әсер етеді;

- оқушылар, әсіресе, бастауыш сынып оқушылары көпке дейін өз ойын ашық айтуға, қандай да бір мәселені ауызша талдауға, өзгенің талдауын, талқылауын, ойын тыңдаудан кенде, кейін қалады;

- бір мезгілде бірнеше сынып жұмыс істейтін шағын жинақты мектепке арналған оқыту әдістемесі жасалмаған;

- шағын жинақты мектепте сабақ өздік жұмыс арқылы ұйымдастырылады, ал өздігінше жұмыс істеу әдісі бүгінгі күнге дейін кең қолданыс таппаған;

- шағын жинақты мектеп мұғаліміне арнап жазылып, баспадан шыққан әдістемелік және көрнекілік құралдар өте аз, сонымен бірге шағын жинақты мектептердің кітапханалық қоры нашар.

Шағын жинақты мектептің бірнеше өзіне тән тиімді жақтары да бар:

- балалардың саны аз, сондықтан мұғалім әрбір оқушыны, оның қызығушылығын арттыруына, отбасын тез, жақсы тануына көп мүмкіндік бар;

- дәптер тексеруге, жеке-дара өздік жұмысқа арналған жаттығулар іріктеуге аз уақыт жұмсалады;

- оқушылардың тәртіп бұзушылығы аз болады;

- оқушылар бірінші сыныптан бастап, өз бетімен жұмысқа бейімделеді;

- бір оқу бөлмесінде күнделікті бірге болғандықтан, жоғары сынып (3-4) оқушылары кіші сынып оқушыларына көмек береді;

- әрбір баланың білім деңгейлерін анықтап, олардың білім, білік, дағдыларының деңгейлерін көтеруге мүмкіндік мол;

- аталмыш мектеп мұғалімі пәнаралық байланысты жүзеге асыруға, кеңінен қолдануға тырысады;

- оқушылар әртүрлі сыныпта оқығанымен, олардың назарын бір пәннің мазмұнындағы ұқсас тақырыптарға аударуға мүмкіндік жасалады;

- оқушылардың бірін-бірі тексеруін, өзін-өзі тексеруін және бағалауы жүзеге асырылады;

- жоғары сынып оқушысы төменгі сыныптың жұмысын тексеріп бағалау арқылы өз білімін іс жүзінде қолдануына мүмкіндік туады.

Екі немесе үш сыныпты біріктіру қажет болған жағдайда, сабақтың белгілі бір бөлігін әрбір сыныппен жеке өткізу үшін жағдай жасау мақсатында сабақтың жылжымалы кестесін қолданған дұрыс. Біріктірілген сыныптағы сабақ – оқу-тәрбие үдерісінің негізгі нысаны. Ол сабаққа қойылатын жалпы тақырыпқа бағынады, бірақ өзгешеліктері бар. Сабақ құрылымы:

- мұғалім басшылығымен жұмыс;

- өздік жұмыс.

Сөздік және көрнекілік әдістерді ұштастыру уақытты тиімді пайдалануға және оқыту мен тәрбиелеуге көмектеседі.

Мұғалім тақырыпты түсіндіргеннен кейін өздік жұмысты қалай орындау керектігі туралы қысқаша нұсқау беріп, оқушылардың жұмысқа әзірлігін тексеріп, келесі сыныппен жұмыс істеуге көшеді, тақырыпты түсіндіріп болған соң сыныпқа өздік жұмыс береді.

Оқу жұмысының түрлерін ауыстырып, өздік жұмысты орындау процесін бақылап, мұғалім сабақты жүргізіп отырады. [3].

Әдебиеттер тізімі

1. Ж.Қ.Астамбаева, Г.И.Уәйісова, Шағын жинақты бастауыш мектептегі педагогикалық үдеріс теориясы мен технологиясы: Алматы, 2010.

2. Қазақстан Республикасында Шағын жинақты мектептерді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған Тұжырымдамасы (жобасы).

3. Шағын жинақты және тірек мектептері (ресурстық орталық) қызметінің тәртібі. ҚР БҒМ заңымен бекітілген (18 қыркүйек, 2013 жыл).

Ә.Н. БӨКЕЙХАНОВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНА ҚАТЫСТЫ ЕҢБЕКТЕРІНЕ ШОЛУ

Толқынай Қуандыққызы Сақабай

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

XX ғасырдың бірінші жартысындағы жан-жақты білімді қазақ интеллигенциясының жарқын, беделді өкілдерінің бірі -Әлихан Нұрмұхамедұлы Бөкейханов. Ол қазақ халқының тұрмыс –тіршілігін, мәдениетін, шаруашылығын, төрт түлік малын, жерсуын, жалпы алғанда әлеуметтік-экономикалық жағдайын жан-жақты зерттеген энциклопедист ғалым, зерттеуші. Әлихан Нұрмұхамедұлының еңбектерінен қазақ халқының экономикасына, тарихына, мәдениетіне, шаруашылығына қатысты түрлі деректерді, сандық мәліметтерді, кестелерді және тағы басқа көптеген материалдарды кездестіруге болады.

Әлихан Нұрмұхамедұлы Бөкейхановтың қоғамдық-саяси қызметімен бірге оның жазып қалдырған бай ғылыми мұрасын зерттеу Отан тарихындағы өзекті мәселелердің